

سرشناسه : موسوی، سید محمد، ۱۳۴۰.
 عنوان و نام پدیدآور : علم برتر از دیدگاه فارابی و سهروردی / نویسنده سید محمد موسوی.
 مشخصات نشر : قم: کتاب حکیم، ۱۳۹۹
 مشخصات ظاهری : ۱۳۶ ص (رقعی) ۲۱/۵×۱۴/۵
 بهاء : شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۶۸۰۸-۷-۲ ISBN
 وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا
 موضوع : Farabi, Muhammad ibn Muhammad—Views on science :
 موضوع : سهروردی، یحیی بن حبش، ۵۴۹؟ - ۵۸۷ ق. — دیدگاه درباره علوم.
 موضوع : Suhrawardi, Yahya ibn Habash – Views on science :
 موضوع : فیلسوفان اسلامی — دیدگاه درباره علوم.
 موضوع : Muslim philosophers – Views on science :
 رده بندی کنگره : BBR ۳۲۹ :
 رده بندی دیویی : ۱۸۹/۱ :
 شماره کتابشناسی ملی: ۶۴۹۹۸۸۳

علم برتر از دیدگاه فارابی و سهروردی

نویسنده: سید محمد موسوی

ناشر: کتاب حکیم

نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۹ ه. ش

تیراژ: ۱۰۰

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۶۸۰۸-۷-۲

قم - ک. پ: ۳۷۱۴۹۵۳۱۶۶ - انتشارات کتاب حکیم - ۰۹۱۲۲۵۱۲۴۱۸

۱۵۰۰۰

علم برتر از دیدگاه فارابی و سهروردی

نویسنده: سید محمد موسوی

استادیار دانشگاه پیام نور

فهرست مطالب

مقدمه	۱۱

فصل اول

سابقه علم ارجمند

علم ارجمند در نزد یونانیان	۱۵
علم ارجمند در نزد فلاسفه اسلامی	۱۹
اهمیت کشف علم ارجمند	۲۴
معنای لغوی علم	۲۵
معنای اصطلاحی علم	۲۷
ملا صدرا	۲۸

فصل دوم

ارجمندی علوم از منظر فلاسفه

دیدگاه ارسطو	۳۳

- ۳۴..... علم از منظر ارسطو
- ۳۵..... تعریف علم
- ۳۵..... ماهیت علم
- ۳۵..... اقسام علم
- ۳۷..... غایت علم
- ۳۸..... دیدگاه ارسطو پیرامون ارجمندی علوم
- ۳۸..... ملاک‌های ارجمندی علوم از منظر ارسطو به اختصار
- ۴۰..... ملاک ارجمندی علوم از منظر ارسطو به تفصیل
- ۴۰..... ملاک اول: برتری موضوع
- ۴۰..... ملاک دوم: برتری غایت
- ۴۱..... ملاک سوم: علم نظری
- ۴۴..... ملاک چهارم: شرافت معلوم
- ۴۴..... ملاک پنجم: مفارق و نامتحرک و ابدی
- ۴۵..... ملاک ششم: نفع و سود مادی نداشتن
- ۴۵..... ملاک هفتم: شناخت مبادی و علل نخستین
- ۴۶..... ملاک هشتم: توجه به امور کلی
- ۴۸..... ملاک نهم: پاسخ به چرایی و چیستی امور

۴۹.....	ملاک دهم: وجود نفس الامری.....
۴۹.....	نتایج بررسی ملاک‌های ارجمندی علوم از منظر ارسطو.....
۵۲.....	ارجمندی علوم از دیدگاه کندی.....
۵۳.....	علم از دیدگاه کندی.....
۵۳.....	تعریف علم.....
۵۵.....	ماهیت علم.....
۵۵.....	غایت علوم.....
۵۷.....	اقسام علوم.....
۵۸.....	علم ارجمند از نظر کندی.....
۶۱.....	ارجمندی علوم از دیدگاه فارابی.....
۶۱.....	علم از نظر فارابی.....
۶۱.....	تعریف علم.....
۶۳.....	ماهیت علم.....
۶۴.....	غایت علم.....
۶۸.....	اقسام علم.....
۷۴.....	ارجمندی علوم از دیدگاه فارابی.....
۷۴.....	ملاک‌های ارجمندی علوم از دیدگاه فارابی.....

- ۷۵..... بررسی تفصیلی ملاک‌های ارجمندی علوم از منظر فارابی
- ۷۶..... ملاک اول: نظری بودن علم ارجمند
- ۷۹..... فضیلت‌های نظری
- ۸۵..... فضیلت فکری
- ۸۷..... فضیلت مهنی یا صناعی
- ۸۸..... فضیلت اخلاقی
- ۹۶..... ملاک سوم: مبادی اولیه و علل دورتر (ماوراء الطبیعه)
- ۹۷..... ملاک چهارم: قوه فکری که در خدمت غایات نیک باشد
- ۹۸..... ملاک پنجم: موجب سعادت دنیوی و آخروی
- ۹۸..... ملاک ششم: اعتدال و میانه روی
- ۱۰۱..... ملاک هفتم: میزان عمل به فضایل
- ۱۰۲..... ملاک هشتم: کلی بودن علم
- ۱۰۲..... اشکالات وارد بر نظریه فارابی
- ۱۰۵..... نتایج حاصل از ملاک‌های علم ارجمند از منظر فارابی
- ۱۰۸..... ارجمندی علوم از دیدگاه محی الدین ابن عربی
- ۱۰۸..... علم از منظر ابن عربی
- ۱۰۹..... تعریف علم

- ۱۱۱..... ماهیت علم
 ۱۱۴..... غایت علم
 ۱۱۴..... دیدگاه ابن عربی پیرامون علم ارجمند
 ۱۱۵..... ملاک‌های علم ارجمند از منظر ابن عربی
 ۱۱۵..... ملاک اول: پیروی از رسول خدا
 ۱۱۵..... ملاک دوم: اکتفا نکردن به عقل خویش
 ۱۱۶..... ملاک سوم: وحدت میان وحدت شهود و وحدت وجود
 ۱۱۶..... ملاک چهارم: کمال حقیقی انسان در گرو علم حقیقی است
 ۱۱۶..... ملاک پنجم: ضرورت عمل با علم
 ۱۱۶..... ملاک ششم: بهشت معنوی نتیجه علم حقیقی است
 ۱۱۷..... ملاک هفتم: علم حقیقی اکتسابی نیست
 ۱۱۸..... ارجمندی علوم از دیدگاه سهروردی
 ۱۱۹..... علم از منظر سهروردی
 ۱۱۹..... تعریف علم
 ۱۲۱..... ماهیت علم
 ۱۲۳..... غایت علم
 ۱۲۴..... اقسام علم

ملاک‌های علم ارجمند از دیدگاه سهروردی ۱۲۶

ملاک اول: علم، نور و آشکار کننده است: ۱۲۶

ملاک دوم: علم حقیقی از طریق اشراق: ۱۲۷

ملاک سوم: ذوق و شهود: ۱۲۷

ملاک چهارم: خلاقیت قوه متخیله: ۱۲۸

ملاک پنجم: وحدت نورانی: ۱۲۸

فهرست منابع ۱۲۹

مقدمه

جست و جو جهت یافتن علمی که بتواند فرا راه انسان را روشن ساخته و یقین در باورهایش ایجاد نماید، اندیشمندان و فلاسفه جهان را واداشته تا هر یک به فراخور خود در جهت ارائه دانش فراگیر و راستین اقدام نمایند در این میان ابن سینا و ملاصدرا از بزرگان فلاسفه اسلامی در این راستا تلاش پرثمری ابراز داشته‌اند که موضوع این رساله گردیده است. هدف ما در این رساله تبیین دیدگاه هر یک از این دو فیلسوف بزرگ پیرامون ارجمندی علوم، و یافتن علم ارجمند و برتر از مجموعه علوم و دانش‌های بشری می‌باشد. هرکدام به فراخور گرایش خویش و تحت تأثیر اندیشمندان پیش از خود راهی را جهت یافتن علم ارجمند ارائه نموده‌اند، به گونه‌ای که هر یک دارای ملاک‌های مخصوص به خود و نقاط ضعف و قوتی می‌باشند. هر یک از این دو فیلسوف برای علم ارجمند، دو نوع ملاک سلبی و ایجابی، ارائه نموده‌اند. در این رساله تلاش می‌شود تا با بررسی این ملاک‌ها و مقایسه آن‌ها با یک

دیگر، به اشتراکات و اختلافات دیدگاه این دو فیلسوف پرداخته شود. در این رساله هم چنین علاوه بر بررسی اندیشه‌ها و دیدگاه‌های هر یک از این دو فیلسوف به بررسی دیدگاه فلاسفه‌ای که به نوعی بر دیدگاه ابن سینا و ملاصدرا تأثیر گذار بوده‌اند، اعم از ارسطو و فارابی و ابن عربی و کندی و سهروردی، در صدد هستیم تا موضع هر کدام را در تعیین علم ارجمند روشن شود.

«سید محمد موسوی»